

ДУНАВСКИ РЕГИОН И ДЕТЕРМИНАНТЕ ПОЛИТИКЕ У ОБЛАСТИ КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА*

Драгољуб Ц. Тодић**

Институт за међународну политику и привреду, Београд

По ресурсима и потенцијалима развоја дунавски регион, у чијем се сливу налази деветнаест земаља, један је од најзначајнијих региона ЕУ. Дунавска стратегија представља значајно упориште, оквир и инструмент развојне политике и регионалне сарадње. Други стуб дунавске стратегије, са своје три приоритетне области, посвећен је заштити животне средине у региону, укључујући и климатске промене. Основни циљ рада је испитивање постојања претпоставки за дефинисање заједничке политике држава региона у области климатских промена. У складу с тим, у раду се приказују основни елементи значајни за сагледавање стања у области климатских промена у државама дунавског региона (емисије гасова са ефектом стаклене баште, трендови у емисијама, индикатори угрожености услед климатских промена, удео производње нуклеарне енергије, чланство у међународним уговорима и чланство, односно перспективе чланства у ЕУ), као и преглед циљева ЕУ у области климатских промена („2020“).

У закључку се процењује да су могућности дефинисања заједничке политике у области климатских промена држава дунавског региона ограничене, пре свега због постојања огромних разлика у нивоу економске развијености и с тим повезаним интересима. Међутим, постојећи оквири сарадње, дефинисани међународним уговорима у области климатских промена, и од значаја за област климатских промена, пружају основу за сарадњу и заједнички наступ држава, посебно у делу који се односи на мере прилагођавања климатским променама. Чланство држава региона у ЕУ, односно перспективе чланства држава региона у овој организацији, као и лидерске позиције ЕУ у области политике климатских промена, додатно потврђују овакав закључак.

Кључне речи: Дунав, дунавски регион, Дунавска стратегија, индикатори развоја, климатске промене, емисије гасова са ефектом стаклене баште, међународни уговори у области животне средине, Кјото протокол, Софијска конвенција, Европска унија

* Рад је реализован у оквиру научног пројекта: „Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти”, Министарство просвете и науке Владе Републике Србије (број 179029), за период 2011–2014. године.

** Проф. др Драгољуб Тодић, d.todic@diplomacy.bg.ac.rs

Увод

Основни елементи политике држава дунавског региона у области климатских промена одређени су бројним чиниоцима који детерминишу стање у државама овог региона, специфичностима сагледавања узрока, последица и могућности за решавање проблема климатских промена, стањем у различитим областима које су повезане са климатским променама, међународним обавезама које за државе региона проистичу из релевантних међународних уговора универзалног и регионалног карактера, кључним документима усвојеним у оквиру Европске уније (ЕУ), Међународне комисије за заштиту реке Дунав (односно Софијске конвенције о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав) и неколико других међународних организација, итд.¹ У том контексту Дунавска стратегија представља један од покушаја да се на стратешки начин осмисли заједничка политика у региону предвођена ЕУ, са импликацијама на различите привредне секторе и друштвене аспекте развоја држава овог региона. На животну средину односи се једна од четири, у Дунавској стратегији идентификоване области деловања држава дунавског региона. Уз обнављање и одржавање квалитета вода и очување биодиверзитета и земљишта, као посебна приоритетна област заштите животне средине дефинисано је управљање ризицима у животној средини.² Посебно се указује на превентивне активности у контексту могућих природних катастрофа и оних узрокованих људским чиниоцем, као и аналитичку разраду могућих последица климатских промена у региону. Коначно, полазећи од постојећег међународног оквира и приступа климатским променама, али и значаја проблематике за свеукупни развој дунавског региона и читаве ЕУ, предвиђено је да се у перспективи изради и Дунавска стратегија прилагођавања климатским променама.³ Међутим, разлике међу државама које припадају овом региону су огромне. Без обзира на то што би оне могле бити сагледаване са становишта различитих критеријума, ове разлике представљају чинилац који знатно детерминише могућности дефинисања заједничких циљева и њихово спровођење у пракси. Неколико индикатора значајних за анализу сличности и разлика, као претпоставки за дефинисање заједничких интереса, могло би бити интересантно.

¹ Под државама у региону Дунава подразумевају се, пре свега, стране уговорнице Конвенције о сарадњи за заштиту и одрживо коришћење реке Дунав (Софија, 1994) (Сл. лист СЦГ – међународни уговори, бр. 4/2003), иако треба имати у виду и остале државе које припадају дунавском сливу а нису чланице Конвенције. Детаљније видети сајт Међународне комисије за заштиту реке Дунав: <http://www.icpdr.org/main/danube-basin>. (14.6.2014).

² Поред активности које се односе на повезивање дунавског региона (саобраћај, енергетика, туризам), изградњу просперитета (образовање, наука, информационе технологије, итд.) и јачање региона (институционални капацитети, безбедност, борба против организованог криминала). Детаљније видети: *European Union Strategy for Danube Region*, European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, COM(2010) 715 final, Brussels, 8.12.2010, 8-9.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0715:FIN:EN:PDF>. (16.6.2013). Стојковић Ј., Кнежевић С., Богдановић А., Кнежевић И.: *Водич кроз дунавску стратегију*, Београд, Европски покрет у Србији, Београд, 2012. http://emins.org/sr/publikacije/knjige/12-dunavska_sr.pdf. (16.6.2013). Стојић-Карановић Е., Петровић Д.: *Дунавска стратегија – од визије ка остварењу*, Институт за међународну политику и привреду, Међународни научни форум „Дунав–река сарадње“, Београд, 2010.

³ Видети: *ICPDR Strategy on Adaptation to Climate Change*, International Commission for the Protection of the Danube River, Vienna, 2013.

Климатске промене и карактеристике стања у државама дунавског региона

Основни подаци

За неколико чинилаца може се рећи да представљају полазне претпоставке за расправу о политици држава дунавског региона у области климатских промена. Таквим се могу сматрати, на пример, проценат учешћа територије поједине државе у укупној површини која се сматра дунавским сливом, број становника који је настањен на таквој територији и бруто национални производ по глави становника (GDP/pc). Емисије гасова са ефектом стаклене баште (прерачунато у CO₂) обрачунавају се уз помоћ различитих показатеља. Један од значајних чинилаца који карактерише стање држава региона представља и то што део држава у региону производи нуклеарну енергију и зависи од њене производње.

Како се види из табеле 1, најмањи удео територије у дунавском сливу имају Албанија, Македонија, Пољска и Италија са 0,1%, и Швајцарска са 0,2%. Највећи удео националне територије који припада дунавском сливу имају Румунија (29%), Мађарска (11,6%) и Србија (10,2%).⁴ Вероватно је да би се положај и интереси десет држава дунавског региона (Румунија, Мађарска, Србија, Аустрија, Немачка, Бугарска, Словачка, БиХ, Хрватска и Украјина) могли сматрати кључним за профилисање политике региона у целини. Ради се о државама са највећим уделом у територији (укупно чине око 92%) и са највећим бројем становника који настањују овај регион.

Табела 1 – Дунавски слив – основни показатељи: становништво, GDP, емисије CO₂ и производња нуклеарне енергије

Држ.	% ДРБ	Стан.	GDP/pc	CO ₂	CO ₂ /pc	CO ₂ /G DP	CO ₂ /k Wh	CO ₂ /k Wh-ug	CO ₂ /k Wh-pg	% нукл. енергије
AL	<0,1	<0,01	4 175	3,8	1.18	0.15	2	-	-	
AT	10	7.7	45 017	69.3	8.27	0.23	188	1 059	305	
BA	4,6	2,9	4 362	19,9	5,29	0.72	729	1 368	632	
BG	5,9	3,5	6 453	43,8	5,81	0,51	579	1 055	238	30,7
CG	0,9	0,2	6 636	2,1	3,31	0,33	405	1 328	-	
HR	4,4	3,1	13 327	19,0	4,30	0,27	305	866	367	
CZ	2,9	2,8	18 950	114,5	10.89	0,46	589	994	405	35,9
IT	<0,1	0,02	34 673	398,5	6,59	0,24	406	968	374	
HU	11,6	10,1	12 750	48,9	4,89	0,29	317	1 101	365	50,7
MK	<0,1	<0,01	4 442	8,2	3,99	0,43	687	1 033	-	
MD	1,6	1,1	1 632	6,1	1,72	0,62	583	-	520	
DE	7,0	9,4	40 408	761.6	9,32	0,28	461	889	346	15,5
PL	<0,1	0,04	12 304	305,1	7,99	0,46	781	865	320	
RO	29	21.7	8 139	75,6	3,52	0,32	499	1 060	332	19,8
SK	5,9	5,2	16 151	35,9	6,45	0,32	197	1 001	385	51,7
SI	2,0	1,7	22 942	15,3	7,48	0,30	325	953	378	33,6
RS	10,2	7,5	5 073	46,0	6,31	0,66	724	1 051	463	
CH	0,2	0,02	70 174	43,8	5,63	0,15	27	-	253	36,4
UA	3,8	2,7	2 794	266,6	5,81	0,96	419	975	375	43,6

⁴ Овај критеријум, заједно са процентом становништва које настањује територију дунавског слива ових (и других) држава, могао би представљати најзначајнији почетни чинилац у детаљнијим анализама детерминанти политике у области климатских промена.

Напомене:

ДРБ – дунавски речни базен,

Стан. – становништво у ДРБ (мил.),

GDP/pc – GDP per capita, US\$, 2010,

CO₂ – укупне емисије CO₂ (Sect.app.), 2010,

CO₂/стан. – CO₂ емисије / становништво, тоне CO₂/capita, 2010,

CO₂/GDP – паритет куповне снаге, 2010 (килограми CO₂/US\$ 2005),

CO₂/kWh – CO₂/kWh произведене енергије (gr CO₂/kwh), 2010. (Србија – подаци за 2008),

CO₂/kWh-у – CO₂/kWh произведене енергије из угља (gr CO₂/kwh), 2010,

CO₂/kWh-рг – CO₂/kWh произведене енергије из природног гаса (gr CO₂/kwh), 2010.

У табели су истакнуте највеће и најмање вредности у свакој колони.

Извори: <http://www.icpdr.org/main/danube-basin/countries-danube-river-basin> (10.8.2014).

CO₂ Emissions from Fuel Combustion – 2012 Edition, International Energy Agency, Paris. 2012.

Извор за GDP/pc (за 2010, у \$) Светска банка:

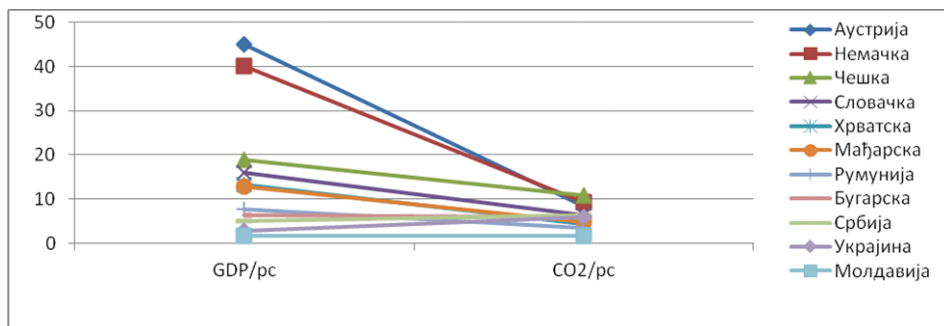
http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?order=wbapi_data_value_2010+wbapi_data_value&sort=asc (31.7.2013).

Извор за удео нуклеарне енергије у производњи енергије (2013): World nuclear association: <http://www.world-nuclear.org/info/Facts-and-Figures/Nuclear-generation-by-country/> (5.9.2014).

Разлике у нивоу економске развијености држава региона и емисијама CO₂/pc

Процењене емисије CO₂, као и трендови у делу који се односи на емисије по глави становника, односно емисије у односу на GDP, показују значајне разлике из којих би се могли извучити и одређени закључци у погледу могућности држава региона да учествују у активностима које се односе на климатске промене. Међутим, највеће разлике између држава у региону проистичу из основних показатеља нивоа економске развијености појединих држава. Највећи GDP/pc има Швајцарска са преко 70 000 \$, а најмањи Молдавија са 1 632 \$ (видети графикон 1). Разлике у уделу територије појединих држава које припадају дунавском сливу и, у вези с тим, броја становника који живе на територији која припада дунавском сливу, такође су огромне. Специфични показатељи који се односе на емисије CO₂ су, такође, илустративни. У групи општих показатеља посебно место заузимају они који се односе на зависност од нуклеарне енергије појединих држава региона.

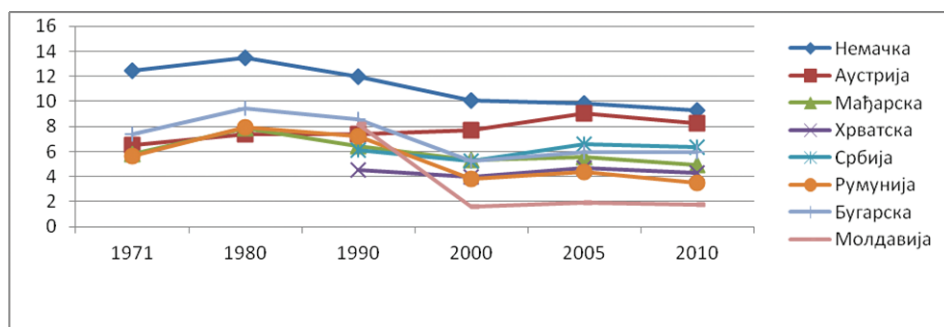
Од 11 држава кроз које протиче Дунав највећи GDP/pc имају Аустрија (44.916 \$) и Немачка (40.164 \$), а најмањи Молдавија (1.632 \$) и Украјина (2.794 \$). Разлика између највећег и најмањег GDP/pc је 27 пута. С друге стране, највеће емисије CO₂/pc имају Чешка (10.89) и Немачка (9.32), а најмање Молдавија (1.72) и Хрватска (4.3).

Графикон 1 – GDP/pc држава кроз које протиче Дунав и емисије CO₂/pc

Извор: CO₂ Emissions from Fuel Combustion – 2012 Edition, International Energy Agency, Paris. 2012.

За разумевање разлика у положају појединих држава дунaвског региона може бити значајно и сагледавање трендова у емисијама CO₂/pc.⁵ Из графикона 2 јасно се уочава континуирано смањење емисија CO₂/pc од 1980. године до данас једино у случају Немачке, док све остале државе имају осцилације које укључују и повећање ових вредности у појединим периодима. Ипак, од 2005. године код већине анализираних држава постоји тренд смањења емисија CO₂/pc.

Графикон 2 – Трендови CO₂ емисија/становник у тонама CO₂ (1971–2010), тоне CO₂/становник за одабраних осам држава дунaвског региона.

Извор: CO₂ Emissions from Fuel Combustion – 2012 Edition, International Energy Agency, Paris. 2012.

Угроженост држава дунaвског региона

Угроженост (и потенцијална угроженост) држава дунaвског региона овде се сагледава кроз податке Светске банке који се односе на: пројектоване годишње промене температуре (за период 2014–2065 у целзијусима), проценат становништва појединачне државе који живи на територији испод 5 m надморске висине, проце-

⁵ У детаљнијој анализи ових трендова требало би узети у обзир укупне транзиционе околности кроз које су пролазиле (и пролазе) поједине државе дунaвског региона.

нат пољопривредног земљишта од укупног земљишта обухваћен наводњавањем, проценат становништва који живи у урбаним подручјима, годишњи проценат становништва угрожен природним непогодама (сушама, поплавама и екстремним температурама у периоду 1990–2009) и проценат копнене територије под режимом заштите у свакој појединачној држави (табела 2).⁶

Распон очекиваних промена годишње температуре за период од 2014. до 2065. године креће се од 1,7 до 3,1°C. Највећи проценат становништва који живи на подручјима испод 5 m надморске висине има Албанија (8,2%), а неколико држава нема таква подручја. Највећи проценат становништва који живи у урбаним подручјима, према овим показатељима, има Аустрија, Мађарска и Италија. Најмањи проценат територије под наводњавањем имају Чешка, Хрватска и Пољска. Највећи проценат становништва који је у периоду од 1990. до 2009. године био угрожен природним непогодама имале су Албанија и БиХ. Највећу површину своје територије под режимом заштите имају Немачка и Аустрија, а најмању БиХ и Молдавија.

Табела 2 – Климатске промене и неки индикатори угрожености држава у дунавском региону

Држава	ПГПТ	% ст/5мНМ	% стан/урб	% пољ. зем/наводњ	% ст/СПЕТ	% коп. тер/заштита	% шуме
AL	1.9-2.9	8.2	..	16.8	5.3	9.8	28.3
AT	1.9-2.9	0.0	20	1.4	0.0	22.9	47.2
BA	1.9-3.0	0.1	0.5	0.6	42.8
BG	1.9-3.1	1.5	16	1.4	0.0	9.1	36.2
CG	1.9-2.9						40.4
HR	1.9-2.9	3.4	..	0.4	0.0	7.3	34.3
CZ	1.9-2.8	0.0	11	0.3	0.2	15.1	34.4
IT	1.8-2.6	7.5	17	18.8	0.0	9.9	31.3
HU	2.0-3.0	0.0	17	1.8	0.1	5.1	22.4
MK	1.9-3.0	0.0	..	7.3	0.3	4.8	39.6
MD	2.0-3.3	0.9	..	9.2	0.3	1.4	11.7
DE	1.7-2.6	4.4	8	..	0.0	40.5	31.8
PL	1.9-2.8	2.5	4	0.4	0.0	21.8	30.7
RO	2.0-3.1	2.9	9	2.2	0.1	7.1	28.6
SK	2.0-2.9	0.0	..	1.0	0.0	23.5	40.2
SI	2.0-3.0	1.3	..	0.9	0.0	12.1	62.2
RS	2.0-3.1	0.1	15	0.6	0.0	6.0	31.0
CH	1.7-2.8	0.0	15	..	0.0	22.8	31.0
UA	2.1-3.0	2.1	14	5.3	0.3	3.5	16.8

⁶ Значај сваког од ових показатеља требало би сагледавати посебно, што превазилази обим овог рада. Иначе, у студији која је пратила израду Стратегије адаптације на климатске промене посебно су наглашени следећи закључци: утицај климатских промена на воде активира се кроз промене температуре и режим падавина; пораст температуре ваздуха очекује се у свим годишњим добима, а посебно лети у југоисточном делу региона; у погледу промена у режиму падавина очекују се сезонске промене са падом у летњем периоду и порастом у зимском периоду; предвиђају се и промене у режиму падавина и дистрибуције снега; очекују се промене, пораст интензитета и учесталости врелих таласа, а сушни периоди, низак проток и несташице воде вероватно ће постати интензивније, дуже и чешће; иако се локално и регионално повећава могућност обилних киша нема јасних предвиђања промена у интензитету и учесталости поплава; очекује се повећање температуре воде и притиска на квалитет воде; очекује се да ће сектори који зависе од воде (пољопривреда, пловидба и производња енергије) имати проблема у пројектованим условима; предвиђају се промене у екосистемима и биодиверзитету. Међутим, очекују се и неке позитивне промене, као што су смањење дана под ледом на рекама и продужење периода вегетације. *Danube Study – Climate Change Adaptation*, Final Report: 1.12.2010-31.1.2012. Ludwig-Maximilians-Universitat Munich, Germany.

Напомене:

ПГПТ – пројектоване годишње промене температуре 2014–2065 у целзијусима,
% ст/5мНМ – проценат становништва који живи на територији испод 5 m над-
морске висине,

% пољ. зем/наводњ. – проценат пољопривредног земљишта обухваћен нав-
одњавањем,

% стан/урб – проценат становништва који живи у урбаним подручјима (> 1 мил. %),

% ст/СПЕТ – Годишњи проценат становништва угрожен природним непогодама
(сушама, поплавама и екстремним температурама) 1990–2009,

% коп. тер/заштита – проценат копнене територије под заштитом,

% шуме – проценат територије под шумама, 2010. година, подаци Светске банк-
е (<http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.FRST.ZS/countries>, 16.4.2013).

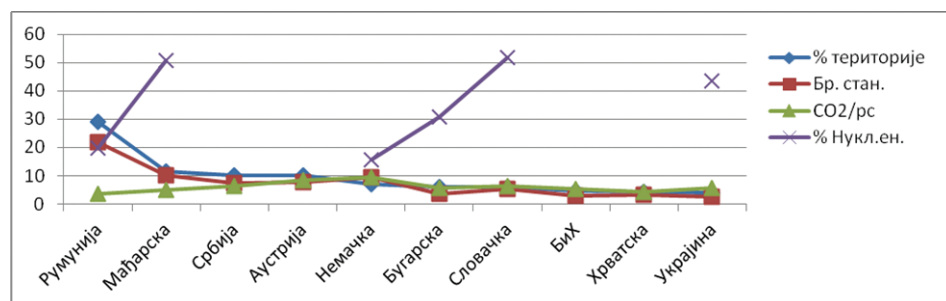
Извор: *The Little Data Book on Climate Change 2011*, The World Bank. Washington,
DC. 2012.

Производња нуклеарне енергије

Показатељи који се односе на удео производње нуклеарне енергије у укуп-
ној производњи енергије, као и неки други показатељи у вези са тим, могу би-
ти значајни за разумевање положаја појединих држава у региону у односу на
политику климатских промена.⁷ Као што се види из табеле 1, један део држа-
ва у дунавском региону у знатној мери зависи од производње нуклеарне енер-
гије, те би се могло говорити о посебној групи држава у оквиру дунавског ре-
гиона.⁸ Удео ове врсте енергије је нарочито висок код Мађарске, Словеније и
Словачке (преко 50%), Украјине (преко 40%), а није безначајан удео код Че-
шке (35%), Бугарске (31%), Румуније (19%) и Немачке (16%). Државе дунав-
ског региона које производе нуклеарну енергију (укупно 9) чине нешто преко
63% територије дунавског слива у којем живи око 58 милиона становника. Ин-
тересантно је да емисије CO₂ из ове групације држава чине значајан део укуп-
них емисија држава дунавског региона, из чега би се могли доносити разли-
чити закључци.

⁷ Међутим, требало би имати у виду да потреба опрезног приступа при извођењу коначних закључака о односима између коришћења нуклеарне енергије и климатских промена проистиче из различитих околности које су повезане са утицајем начина производње и коришћења нуклеарне енергије на климатске промене у целини. За извесне аспекте те расправе видети: Тодић Ц. Драгољуб, Нуклеарна енергија и климатске промене у међународном праву: конвергенција и/или дивергенција циљева, *Политичка ревија*, бр. 1/2014, стр. 249-268.

⁸ Сагледавање интереса ове групације могло би бити предмет посебне анализе.

Графикон 3 – Територија, број становника у дунавском сливу, емисије CO₂/pc и % учешћа нуклеарне енергије

Извори:

Процент територије и број становника:

<http://www.icpdr.org/main/danube-basin/countries-danube-river-basin> (10.8.2014).

CO₂ Emissions from Fuel Combustion – 2012 Edition, International Energy Agency, Paris. 2012.

Подаци о нуклеарној енергији односе се на 2013. годину

Извор: <http://www.world-nuclear.org/info/Facts-and-Figures/Nuclear-generation-by-country/> (16.9.2014).

Шест од десет држава са највећим уделом у територији дунавског слива и највећим бројем становника (на шта је указано на почетку рада) припада групи држава зависних од производње нуклеарне енергије, а емисије CO₂/pc највеће су у Немачкој и Аустрији (графикон 3).

Чланство држава дунавског региона у међународним уговорима у области климатских промена

Статус држава региона у неколико међународних уговора у области животне средине може бити значајан за расправу о политици у области климатских промена. Два таква уговора имају примаран значај: Оквирна конвенција УН о промени климе са Кјото протоколом и Софијска конвенција о сарадњи за заштиту и одрживо коришћење реке Дунав. Поред Европске заједнице, 14 држава региона су чланице Софијске конвенције (Аустрија, БиХ, Бугарска, Хрватска, Чешка, Немачка, Молдавија, Црна Гора, Румунија, Србија, Словачка, Словенија и Украјина).⁹

Све државе региона, осим Молдавије, чланице су Оквирне конвенције УН о промени климе и Кјото протокола.¹⁰ Основне разлике у положају појединих држава по-

⁹ За шире о статусу држава у региону југоисточне Европе у међународним уговорима видети: Тодић Д., Вукасовић В., Ипњатић М., Чавошки А.: *Међународни уговори у области животне средине у функцији европских интеграција и регион југоисточне Европе*, Европски покрет у Србији, Београд, 2011.

¹⁰ Видети: http://unfccc.int/essential_background/convention/status_of_ratification/items/2631.php. и http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php. (14.9.2013).

везане су са њиховим статусом у овим међународним уговорима. Већина држава је у статусу Анекс I са свим правима и обавезама које из тог статуса произилазе. Може бити интересантна чињеница да је у статусу не-Анекс и пет држава, и то: Босна и Херцеговина, Црна Гора, Молдавија, Србија и Македонија.¹¹

Чланство држава дунавског региона у ЕУ или перспективе чланства

Чланство држава региона у ЕУ има посебан значај у свим расправама које се одnose на политику управљања водним ресурсима у дунавском региону, пре свега, имајући у виду ниво развијености прописа ове организације у области животне средине (укључујући и управљање водним ресурсима), као и лидерске амбиције организације када се ради о глобалној политици у области климатских промена.¹² Од укупно 19 држава региона у ЕУ је укупно 11, а већина осталих је у некој фази процеса придруживања са ЕУ или има изграђене посебне односе са овом организацијом.

Циљеви ЕУ у области климатских промена

Сматра се да је политика ЕУ у области климатских промена у основи и највећим делом дефинисана, као једна од приоритетних области деловања, у „Стратегији Европа 2020: стратегија за паметан, одржив и укључив развој”.¹³ Кроз три формулисана циља ЕУ у области климатских промена (смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште за најмање 20% у односу на ниво из 1990. године,¹⁴ 20% учешћа обновљивих извора енергије у потрошњи електричне енергије и унапређивање

¹¹ За шире видети податке на сајту Оквирне конвенције УН о промени климе: http://unfccc.int/national_reports/non-annex_i_natcom/items/2979.php. (23.8.2013).

¹² За шире видети: Тодић Д.: *Водичи кроз ЕУ политике – Животна средина*, Европски покрет у Србији, Београд, 2011.

¹³ *EUROPE 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Communication from the Commission, COM(2010) 2020 final European Commission, Brussels, 3.3.2010, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF> (10.7.2014).

За основу овог дела текста послужио је чланак: Тодић, Д. Климатске промене, у Кроња, Ј. (ур) *Водич кроз Стратегију ЕУ 2020*, Европски покрет у Србији, 2011. стр. 64-80.

¹⁴ Повећање смањења емисија на 30% до 2020. године предложено је под условом да се друге, како развијене, тако и земље у развоју, обавезу на фер удео у будућем глобалном климатском споразуму након истека првог обавезујућег периода по основу Кјото протокола. У мају 2010, Европска комисија је објавила саопштење које садржи анализу импликација различитих нивоа амбиција (циљеви од 20% и 30%) и процене ризика од цурења угљеника. *Analysis of options to move beyond 20% greenhouse gas emission reductions and assessing the risk of carbon leakage*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, {SEC(2010) 650}, European Commission, Brussels, 26.5.2010. За податке о емисијама GHG видети: *Annual European Community greenhouse gas inventory 1990–2004 and inventory report 2006*, Submission to the UNFCCC Secretariat, European Environment Agency, 2006; *Report of the review of the initial report of the European Community*, FCCC/IRR/2007/EC, 15 February 2008; *Annual European Union greenhouse gas inventory 1990–2012 and inventory report 2014*, Submission to the UNFCCC Secretariat, Technical report No 09/2014, European Environment Agency, 27 May 2014.

енергетске ефикасности кроз смањење примарне потрошње енергије за 20% у повећању са пројектованим нивоима) снажно је наглашен фундаментални карактер енергетског сектора и нужност интегралног приступа циљевима и инструментима у различитим секторским областима значајним за област климатских промена. Због тога је за разумевање импликација овако дефинисаних циљева неопходно водити рачуна о укупној политици ЕУ у области одрживог развоја¹⁵, животне средине¹⁶, природних ресурса¹⁷, индустријског сектора, затим пољопривреде, саобраћају, итд., што захтева знатно детаљнију анализу.

Општи акциони програм деловања ЕУ у области животне средине до 2020. године („Живети добро унутар граница наше планете“) на неколико места дефинише циљеве који се директно односе на област климатских промена.¹⁸ Опредељења ЕУ садржана у тематским стратегијама којима је обухваћено седам области (заштита земљишта, морска средина, одрживо коришћење пестицида, загађивање ваздуха, урбана средина, одрживо коришћење и управљање природним ресурсима и рециклажа отпада) имају посебан значај за климатске промене.¹⁹ Тематском стратегијом о загађивању ваздуха²⁰ се, поред осталог, дефинишу циљеви за смањивање неких загађујућих материја, наглашава значај законодавног регулисања у борби против загађивања на два основна начина: унапређивањем законодавства у области животне средине и кроз интеграцију питања квалитета ваздуха у релевантне политике.²¹ Ефикаснија употреба енергије сматра се једним од основних циљева, чија реализација треба

¹⁵ Детаљније видети: Тодић Д.: Еколошка политика ЕУ у светлу стратешких одређења у области одрживог развоја, *Правни живот*, 10/2009, 53-66.

¹⁶ Видети: *Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2002 laying down the Sixth Community Environment Action Programme*, (OJ L 242, 10.09.2002, p. 1-15).

¹⁷ За шире видети: Тодић, Д.: Стратегија Европске уније о одрживом коришћењу природних ресурса, *Европско законодавство*, бр. 29-30/2009. стр. 104-113.

¹⁸ *Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 'Living well, within the limits of our planet'*, OJ L 354, 28/12/2013, p. 171-200, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013D1386&from=EN> (21.4.2014).

¹⁹ Тематске стратегије уведене су као инструменти којима се на конкретнији начин утврђују начини спровођења циљева из ВИ акционог програма у области животне средине и представљају неку врсту новог приступа у развоју политике ЕУ у области животне средине. Овим документима обухваћена су питања и проблеми у области животне средине који превазилазе значај појединог сектора или области и наглашавају одређена питања такозване хоризонталне интеграције (између сектора) и вертикалне интеграције (између различитих нивоа власти). Детаљније видети: Тодић Д.: *Водичи кроз ЕУ политике – Животна средина*, op. cit, 39-50.

²⁰ *Thematic Strategy on air pollution*, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - {SEC(2005) 1132} {SEC(2005) 1133}, /* COM/2005/0446 final */, Brussels, 21.09.2005. Стратегија је једна од седам стратегија чија израда је предвиђена Шестим акционим програмом и прва коју је формално усвојила Комисија. Заснована је на истраживањима која су спроведена у оквиру Програма „CAFE“ (Clean Air for Europe) и других програма. Видети и: „*The Clean Air for Europe (CAFE) Programme: Towards a Thematic Strategy for Air Quality*“, Commission communication of 4 May 2001.

²¹ У најужој вези са заштитом ваздуха су и Европска стратегија: Зелена возила (2010): *A European strategy on clean and energy efficient vehicles*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee of 28 April 2010, COM(2010)186, final, затим Стратегија ЕУ о биогоривима (2006): *An EU Strategy for Biofuels*, Commission Communication of 8 February 2006, COM(2006) 34, final, OJ C67, 18 March 2006.

да допринесе остваривању циљева Стратегије. Утврђени су циљеви који се односе на производњу енергије и струје из обновљивих извора енергије, при чему се као главни чинилац истиче биогориво. Стратегија предвиђа и могуће проширење IPPC Директиве, као и Директиве о енергетској ефикасности зграда, а предвиђено је доношење стандарда за мала постројења за грејање. Такође, предвиђено је и преиспитивање могућности смањења емисија испарљивих органских једињења, смањење емисија из сектора саобраћаја (укључујући и ваздушни саобраћај), унапређење смањивања коришћења азота и амонијака у пољопривреди, итд.

Табела 3 – Циљеви Европа 2020, у делу који се односи на климатске промене – за државе чланице ЕУ у сливу реке Дунав
(како су државе чланице ЕУ дефинисале у Националним програмима реформе из априла 2011)

Државе чланице ЕУ/циљеви	Циљеви смањења емисија CO ₂ *	Повећање учешћа обновљиве енергије	Енерг. ефикасност – смањење потрошње енергије у Мтое
Главни циљеви ЕУ	-20% (у односу на 1990)	20%	20% пораст енергетске ефикасности (уједначен са 368 Мтое)
Процењено ЕУ**	-20% (у односу на 1990)	20%	206.9 Мтое
АТ	16%	34%	7.16
ВГ	20%	16%	3.20
СЗ	9%	13%	-
ДЕ	-14%	18%	38.30
НУ	10%	14.65%	2.96
ИТ	-13%	17%	27.90
ПЛ	14%	15.48%	14
РО	19%	24%	10.00
СИ	4%	25%	-
СК	13%	14%	1.65

*Национални циљеви смањења емисија дефинисани Одлуком 2009/406/ЕС обухватају емисије које нису укључене у Систем трговине дозволама. Емисије које су обухваћене Системом трговине дозволама биће смањене за 21% у поређењу са нивоом из 2005. године. Укупно смањење емисија износиће 20% у односу на ниво из 1990. године.

**Поред националних циљева

Извор: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_en.pdf (9.7.2014).

Прописи ЕУ у области климатских промена

Иако би, због сложености узрока и последица климатским промена, на први поглед могло да изгледа да је немогуће потпуно јасно и прецизно одредити који се сви прописи ЕУ секундарног карактера могу сматрати прописима у области климатских промена, општи оквир одређен је методологијом саме организације. У том смислу, треба рећи да секундарни прописи ЕУ у области климатских промена, према ранијој класификацији, представљају део целине која се у методологији саме организације

означава као група прописа која се односи на „мониторинг атмосферског загађења”. Будући да се само један део њих непосредно односи на поједина питања у вези са климатским променама, ужа класификација прописа у тој области може бити предмет посебне расправе. Међутим, према класификацији прописа ЕУ, која се даје на сајту Директората за климу, сви секундарни прописи у овој области (укупно 58) груписани су у осам посебних група, и то: мониторинг и извештавање о гасовима са ефектом стаклене баште (6 одлука и 1 уредба), шема (систем) трговине дозволама за емисије (4 директиве, 12 уредби и 7 одлука), 2 одлуке које се односе на „расподелу напора” везаних за смањење емисија између држава чланица до 2020. године, скупљање и одлагање угљеника (1 директива и 1 одлука), саобраћај и квалитет горива (4 директиве и 3 уредбе), заштита озонског омотача (4 уредбе и 1 одлука), флуоровани гасови (11 уредби) и шуме и пољопривреда (1 одлука).²²

Закључак

Постојање значајних разлика између држава дунавског региона представља околност која мора бити узета у обзир, као чинилац који ограничава могућности заједничког деловања у области политике климатских промена. Разлике у положају појединих држава дунавског региона детерминисане су различитим чиниоцима, али основним се могу сматрати следећи: огромне разлике у нивоу економске развијености појединих држава региона, различит удео становништва сваке појединачне државе који је настањен на територији слива или гравитира сливу, различите емисије гасова са ефектом стаклене баште, зависност појединих држава од производње нуклеарне енергије, процене (потенцијалне) угрожености држава региона услед последица климатских промена, итд. Ипак, заједнички (или потенцијално заједнички) елементи политике у области климатских промена проистичу из чињенице да су све државе региона (осим Молдавије) чланице Оквирне конвенције УН о промени климе са Кјото протоколом, где треба констатовати постојање разлика у погледу статуса појединих држава (Анекс I и не-Анекс I). Томе би требало додати и чланство држава у Софијској конвенцији о сарадњи за заштиту и одрживо коришћење реке Дунав, односно другим релевантним међународним уговорима у области животне средине. За перспективе дефинисања заједничких елемената политике у

²² Видети: http://ec.europa.eu/clima/about-us/climate-law/index_en.htm (23.7.2014). У Приручнику за спровођење прописа ЕУ у области животне средине, који је превасходно написан за потребе стручњака у државама кандидатима (и потенцијалним кандидатима) за пријем у ЕУ, даје се појединачни приказ укупно 18 прописа (у групи прописа који се односе на ваздух). Поред прописа који се односе на квалитет амбијенталног ваздуха (6 прописа), обухваћени су и прописи који се односе на квалитет горива, емисије из мобилних извора и информисање потрошача (6 прописа), испарљива органска једињења (2 прописа), трговину дозволама за емисије (2 прописа) и ЕМЕП протокол (1 пропис). *Handbook on the Implementation of EC Environmental Legislation*, Regional Environmental Center, Umweltbundesamt GmbH, 2008. p. 153-348. Детаљније видети: Тодић, Д., *Климатске промене и реформа система управљања*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014, стр. 154-161. За сажет пресек прописа ЕУ у области климатских промена видети и: Townshend, T., (et al.) *GLOBE Climate legislation study*, Grantham Research Institute on Climate Change and Environment, April 2011. pp. 45-76. У истој публикацији даје се и приказ националних прописа појединих земаља ЕУ и других држава.

области климатских промена нарочит значај има чињеница да је већина држава региона чланица ЕУ, а неке имају посебне аранжмане са овом организацијом. Отуда се политика ЕУ у области климатских промена намеће као општи оквир политике свих држава региона. Међутим, остаје питање могућности појединих од њих да прате лидерске амбиције ЕУ, односно водећих држава ове организације, имајући у виду, пре свега, огромне разлике у нивоу развијености и укупном доприносу климатским променама.

Литература

- [1] Конвенција о сарадњи за заштиту и одрживо коришћење реке Дунав (Сл. лист СЦГ – међународни уговори, бр. 4/2003).
- [2] <http://www.icpdr.org/main/danube-basin>. (14.6.2014).
- [3] <http://www.icpdr.org/main/danube-basin/countries-danube-river-basin> (10.8.2014).
- [4] *European Union Strategy for Danube Region*, European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, COM(2010) 715 final, Brussels, 8.12.2010, 8-9. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0715:FIN:EN:PDF>. (16.6.2013).
- [5] Стојовић Ј., Кнежевић С., Богдановић А., Кнежевић И.: *Водич кроз дунавску стратегију*, Београд, Европски покрет у Србији, Београд, 2012. http://emins.org/sr/publikacije/knjige/12-dunavska_sr.pdf. (16.6.2013).
- [6] Стојић-Карановић Е., Петровић Д.: *Дунавска стратегија – од визије ка остварењу*, Институт за међународну политику и привреду, Међународни научни форум „Дунав – река сарадње“, Београд, 2010.
- [7] *ICPDR Strategy on Adaptation to Climate Change*, International Commission for the Protection of the Danube River, Vienna, 2013.
- [8] http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?order=wbapi_data_value_2010+wbapi_data_value&sort=asc, 31.7.2013.
- [9] *CO₂ Emissions from Fuel Combustion – 2012 Edition*, International Energy Agency, Paris, 2012.
- [10] <http://www.world-nuclear.org/info/Facts-and-Figures/Nuclear-generation-by-country/> (5.9.2014).
- [11] *Danube Study – Climate Change Adaptation*, Final Report: 1.12.2010-31.1.2012. Ludwig-Maximilians-Universität Munich, Germany.
- [12] <http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.FRST.ZS/countries>, 16.4.2013
- [13] *The Little Data Book on Climate Change 2011*, The World Bank. Washington, DC, 2012.
- [14] Тодић Ц., Драгољуб, Нуклеарна енергија и климатске промене у међународном праву: конвергенција и/или дивергенција циљева, *Политичка ревија*, Бр. 1/2014, стр. 249-268.
- [15] Тодић Д., Вукасовић В., Игњатић М., Чавошки А.: *Међународни уговори у области животне средине у функцији европских интеграција и регион југоисточне Европе*, Европски покрет у Србији, Београд, 2011.
- [16] http://unfccc.int/essential_background/convention/status_of_ratification/items/2631.php и http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php. (14.9.2013).
- [17] http://unfccc.int/national_reports/non-annex_i_natcom/items/2979.php. (23.8.2013).
- [18] Тодић Д.: *Водичи кроз ЕУ политике – Животна средина*, Европски покрет у Србији, Београд, 2011.

[19] *Europe 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Communication from the Commission, COM(2010) 2020 final European Commission, Brussels, 3.3.2010.

[20] Тодић, Д. Климатске промене, у Кроња, Ј. (ур) *Водич кроз Стратегију ЕУ 2020*, Европски покрет у Србији, 2011. стр. 64-80.

[21] *Analysis of options to move beyond 20% greenhouse gas emission reductions and assessing the risk of carbon leakage*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, , {SEC(2010) 650}, European Commission, Brussels, 26.5.2010.

[22] *Annual European Community greenhouse gas inventory 1990–2004 and inventory report 2006*, Submission to the UNFCCC Secretariat, European Environment Agency, 2006.

[23] *Report of the review of the initial report of the European Community*, FCCC/IRR/2007/EC, 15 February 2008.

[24] *Annual European Union greenhouse gas inventory 1990–2012 and inventory report 2014*, Submission to the UNFCCC Secretariat, Technical report No 09/2014, European Environment Agency, 27 May 2014.

[25] Тодић Д.: Еколошка политика ЕУ у светлу стратешких одредења у области одрживог развоја, *Правни живот*, 10/2009, 53-66.

[26] *Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2002 laying down the Sixth Community Environment Action Programme*, (OJ L 242, 10.09.2002, p. 1-15).

[27] Тодић, Д.: Стратегија Европске уније о одрживом коришћењу природних ресурса, *Европско законодавство*, бр. 29-30/2009. стр. 104-113.

[28] *Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 'Living well, within the limits of our planet'*, OJ L 354, 28/12/2013, p. 171–200, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013D1386&from=EN> (21.4.2014).

[29] *Thematic Strategy on air pollution*, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - {SEC(2005) 1132} {SEC(2005) 1133}, /* COM/2005/0446 final */, Brussels, 21.09.2005.

[30] *The Clean Air for Europe (CAFE) Programme: Towards a Thematic Strategy for Air Quality*, Commission communication of 4 May 2001.

[31] *A European strategy on clean and energy efficient vehicles*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee of 28 April 2010, COM(2010)186, final,

[32] *An EU Strategy for Biofuels*, Commission Communication of 8 February 2006, COM(2006) 34, final, OJ C67, 18 March 2006.

[33] http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_en.pdf (9.7.2014).

[34] <http://eur-lex.europa.eu/en/legis/latest/chap15102030.htm> (25.8.2011).

[35] http://ec.europa.eu/clima/about-us/climate-law/index_en.htm (23.7.2014).

[36] *Handbook on the Implementation of EC Environmental Legislation*, Regional Environmental Center, Umweltbundesamt GmbH, 2008. p. 153-348.

[37] Тодић, Д., *Климатске промене и реформа система управљања*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014, стр. 154-161.

[38] Townshend, T., (et al.) *GLOBE Climate legislation study*, Grantham Research Institute on Climate Change and Environment, April 2011. pp. 45-76.